

Новий етап історії Європейського Союзу

Ігор ГОРОБЕЦЬ, кандидат історичних наук, доцент кафедри глобальних і регіональних систем Дипломатичної академії України при МЗС України

Андрій МАРТИНОВ, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України

1 грудня 2009 року набув чинності «Лісабонський договір про внесення змін у Договір про Європейський Союз і договір про створення Європейської спільноти», який був підписаний 13 грудня 2007 р. у португальській столиці. Цей документ став важливим етапом в історії Європейського Союзу. Фактично він завершив період правової кризи, в якій після провалу влітку 2005 р. на референдумах у Франції та Нідерландах процесу ратифікації першої спільної Конституції, перебував Євросоюз. Адже вперше «старі» та «нові» країни-члени ЄС підписали спільну угоду та зобов'язалися її послідовно виконувати.

Ще на початку 2009 р. Лісабонський договір ратифікували 24 з 27 держав-членів Євросоюзу. Бундестаг та Бундесрат ФРН завершили цю процедуру лише напередодні вересневих парламентських виборів. Зрештою, остаточний позитив-

ний вердикт щодо зазначеного договору виніс Конституційний ФРН. Водночас найбільш запеклі внутрішньополітичні дебати з цього питання тривали в Ірландії та Чехії. Більшу частину періоду головування Чехії в Європейському Союзі в першому півріччі 2009 р. було витрачено на внутрішньополітичне погодження ратифікації Лісабонського договору. Опозиційна «Комуністична партія Чехії, Богемії та Моравії» наполягала на проведенні загальнонаціонального референдуму з цього питання. Власне це вмотивувало запеклі опонентів із Соціал-демократичної партії Чехії та правцентристського «Громадянського союзу» прискорити досягнення домовленості щодо підтримки Лісабонського договору. Зрештою, палата депутатів парламенту Чехії нарешті проголосувала за ратифікацію. Проти голосували лише комуністи, які вбачають у єв-

ропейській інтеграції спосіб встановлення наднаціонального контролю над Чехією. Власне, у цьому питанні позиції лівих та ультраправих збігаються. Попри це ратифікація Лісабонського договору пройшла чеський сенат. Однак президент Вацлав Клаус заявляв, що підпише ратифікаційну грамоту лише після рішення ірландців.

2 жовтня 2009 року ірландці проголосували на повторному референдумі з питання ратифікації Лісабонського договору. (Під час першого, 12 липня 2008 року, 53,4% ірландців висловилися проти ратифікації Лісабонського договору). Підставою для проведення другого референдуму стали соціологічні опитування в Ірландії. Вони показали, що внаслідок світової економічної кризи позиція більшості ірландців щодо європейського проекту змінилася.

Річ у тім, що Ірландія після здобуття членства в Євросоюзі у 1973 році отримала чимало переваг. Упро-

довж 1980–1990 років Ірландія перетворилася на країну з найбільш ліберальним режимом для іноземних інвестицій. Внаслідок такого підходу стрімкий розвиток економіки на початку XXI століття давав підстави називати Ірландію «кельтським тигром». У вільних економічних зонах країни успішно розвивалися високотехнологічні галузі новітньої інноваційної економіки. Черговий поштовх іноземним інвестиціям дало запровадження спільної європейської грошової одиниці євро. Однак такі вагомі економічні успіхи посприяли тому, що ірландці більш егоїстично почали ставитися до потреби нести великий тягар спільних витрат у рамках Євросоюзу.

Стріли критики полетіли на адресу націоналістичної кризи позиція більшості ірландської партії «Шинфейн». Її активісти наголошували, що Лісабонський договір становить загрозу національному суверенітету Ірландії. Основою аргументації супротивників Ліса-

Лісабонський договір передбачає ряд інституційних реформ Євросоюзу та новий порядок формування Єврокомісії, який вступить у силу з 2014 року

бонського договору були посилення та безпекової політики Євросоюзу розглядалося як виклик традиційному нейтралітету Ірландії.

Однак на настроях ірландського суспільства позначилася світова економічна криза. Чимало ірландців вважають, що їхньому острову вдалося уникнути дефолту лише завдяки співпраці в рамках спільного ринку Євросоюзу. Тож позиція ірландських європейських скептиків не посилилася навіть після того, як напередодні ірландського референдуму стало відомо, що праві чеські парламентарії звернулися до Конституційного суду з позовом щодо визначення відповідності Лісабонського договору Конституції Чехії.

У підсумку за ратифікацію Лісабонського договору на повторному референдумі проголосували 67,1 відсотка громадян Ірландії. Це означало перемогу прибічників поглиблення процесу європейської інтеграції. Результат ірландського референдуму став вагомим аргументом на користь посилення тиску на європейських скептиків у Польщі та Чехії.

Після того, як ратифікаційну грамоту від імені Польщі підписав президент Лех Качинський, чеський президент Вацлав Клаус поступив аналогічно, хоча й зазначив, що його особисте негативне ставлення до зазначеного договору не змінилося. Таким чином, майже дворічна епопея процесу ра-

тифікації Лісабонського договору завершилася. Щоправда, лідер британських консерваторів Девід Камерон запевнив, що в разі перемоги навесні 2010 року на парламентських виборах торі винесуть на референдум питання щодо доцільності виконання Лісабонського договору. Зокре-

ма, консерватори ставлять під сумнів потребу часткового передання британського суверенітету Європейському Союзу.

Утім, наразі Лісабонський договір став правовою основою діяльності та розвитку Європейського Союзу. Цей акт складається з преамбули, 7-ми розділів, 13-ти протоколів та 59 декларацій. Зазначений документ диференціював рівні компетенції

Президент ЄР Герман ван Ромпей та Віце-президент ЄК Кетрін Ештон

з половиною роки з правом на одне повторне обрання. Внаслідок цього змінено модель ротаційного головування держав-членів ЄС. Президент Європейської Ради має забезпечити послідовність її роботи. Іншою новачкою договору є впровадження посади Верховного представника ЄС у зовнішніх справах і з політики безпеки. Високий представник стає одним із віце-президе-

нтів Європейської комісії. Причому, починаючи з 2014 р. кількість європейських комісарів дорівнюватиме не 27 (за кількістю держав-членів), а відповідатиме двом третинам кількості держав-членів ЄС. Європейський парламент отримав статус рівний Європейській Раді. Однак із 2014 р. кількість депутатів має бути скорочено до 750 парла-

ментаріїв. Лісабонський договір прописав нову процедуру ухвалення рішень. Починаючи з 1 листопада 2014 р., голосування з питань, які не є пропозиціями Європейської комісії або Верховного представника Євросоюзу із закордонних справ та політики безпеки, потребуватиме більшості в 72% голосів членів Європейської Ради,

котрі мають представити 65% населення ЄС. Блокуювальна меншість становитиме 35% населення держав-членів ЄС. Утримання під час голосування не перешкоджатиме прийняттю рішення, яке потребує одностайності. Правом вето володітимуть не одна, а не менше чотирьох країн-членів¹. Лісабонський договір збільшує коло галузей, у яких європейський парламент матиме вирішальне слово, зокрема, аграрний сектор, юстиція та координація роботи служб безпеки. Додано клаузулу солідарності, яка передбачає спільні дії Євросоюзу та його держав-членів у разі терористичних атак.

Договір розширює право голосу й самих європейців. Так, будь-яка громадська ініціатива, під якою підпишеться не менше мільйона громадян країн-членів ЄС, зобов'яже Європейську комісію прийняти офіційне рішення з цього питання. Кожен громадянин матиме право звернутися до європейського Омбудсмена.

Не менш серйозною є ще одна новація, яка надає можливість для будь-якої країни Євросоюзу вийти з його складу. Правда, конкретні умови для цього кроку не уточнюються, тому в будь-якому випадку питання вирішуватиметься всіма країнами-членами.

Поки що невідомо, наскільки послідовно країни Євросоюзу дотримуватимуться положень Лісабонського договору. Запровадження норм Лісабонського договору в повсякденне життя європейців буде ще більш складною справою, ніж ратифікація цього договору.

19 листопада 2009 року першим Президентом Європейської Ради було обрано колишнього прем'єр-міністра Бельгії Германа ван Ром-

3 листопада 2009 р. Конституційний суд Чехії визнав Лісабонський договір про реформування Євросоюзу таким, що відповідає Конституції країни

у різних сферах політики між державами-членами та Євросоюзом за трьома категоріями: виключна, спільна та допоміжна. Водночас Договір визнає Європейський Союз юридичною особою, суб'єктом міжнародного права. Відповідно до зазначеного договору створено посаду президента Європейської Ради (як інституту ЄС), який обирається на два

ментаріїв. Лісабонський договір прописав нову процедуру ухвалення рішень. Починаючи з 1 листопада 2014 р., голосування з питань, які не є пропозиціями Європейської комісії або Верховного представника Євросоюзу із закордонних справ та політики безпеки, потребуватиме більшості в 72% голосів членів Європейської Ради,

пея, а Міністром закордонних справ та Віце-президентом Європейської комісії стала представниця Великої Британії баронеса Кетрін Ештон. Обрання на впливові керівні посади в Євросоюзі політиків «другого ешелону» засвідчило, що національні еліти держав-членів ЄС не готові будувати нову Вавилонську вежу у вигляді наддержави.

Для держав, які співпрацюють з Європейським Союзом, важливим є факт закріплення у Лісабонському договорі положення про європейську політику сусідства. Втім, посилення інтеграційних зв'язків в Євросоюзі ускладнюватиме подальший процес його розширення. Цю тезу 7 травня 2009 року підтвердив установчий празький саміт «Східного партнерства». Європейська комісія запропонувала залучити до тіснішої співпраці з Євросоюзом найближчих сусідів, тобто Білорусь, Молдову, Україну, а також кавказькі країни – Азербайджан, Вірменію та Грузію. Зокрема, проект «Східне партнерство» передбачає розвиток усіх напрямів співробітництва, включно зі створенням зони вільної торгівлі, але без перспективи членства для східноєвропейських та кавказьких держав, які беруть у ньому участь.

Особливу позицію щодо «Східного партнерства» зайняла Росія. Насамперед, Кремль, невдоволений спробами Євросоюзу поширити свій вплив на «пострадянський простір», який Росія традиційно вважає «близьким зарубіжжям» та зоною своїх виняткових національних інтересів. Окрім того, Москва стурбована появою альтернативного щодо Співдружності незалежних держав інтеграційного проекту. У заяві Міністерства закордонних справ Російської Федерації з приводу запуску проекту «Східне партнерство» йшлося про вимогу поважати російські інтереси в Східній Європі та на Кавказі. Водночас наприкінці заяви висловлювалося сподівання, що у віддаленій перспективі європейська та євразійська інтеграція перетворяться на єдиний процес.

Утім, не пояснюється, як таке взагалі можливо, зважаючи на протилежні ціннісні принципи, на основі яких розвиваються два згаданих типи інтеграції. Адже не випадково Росія відмовилася від прямої участі в проекті «Східне партнерство». Формальним приводом стала участь Росії у іншому проекті Євросоюзу «Північний вимір». Він за своєю суттю є майже аналогічним до «Східного партнерства».

Утім, Росія остаточно не відкинула й можливість співпраці в рамках «Східного партнерства», що було підтверджено 18 листопада 2009 р. за підсумками стокгольмського 24-го саміту Росія – Європейський Союз. Зрештою, російський проект «Договору про європейську безпеку», зокрема, передбачає сприяння співпраці всіх міжнародних структур, які діють на Євразійському просторі².

Правда, досвід реалізації «Північного виміру» у вигляді співпраці Росії передусім із скандинавськими державами засвідчив, що основною проблемою є традиційний дефіцит фінансових ресурсів, які виділяються на спільні заходи. За умов світової фінансової кризи, «Східне партнерство» ризикує усягнутися до ваду «Північного партнерства». Адже задекларована сума, яка на «сусідство» виділяється з бюджету Євросоюзу до 2013 року, ледь дотягує до 500 мільйонів євро. За наступні чотири роки цих коштів має вистачити якраз на оплату роботи експертів. Тому «Східне партнерство» буде іспитом на справжнє бажання держав-учасників здійснювати внутрішні перетворення не для Євросоюзу, а заради інтересів власних народів. Зрештою, досягнення славнозвісних європейських стандартів є справою народів Білорусі та Молдови, України та Грузії,

Азербайджану та Вірменії. Адже за них Євросоюз це завдання не вирішить.

Хоча зазначений формат не зовсім відповідає неодноразово декларованим амбіціям України, але можлива відмова від участі навряд чи сприяла би порозумінню з європейськими партнерами. Водночас європейські партнери вважають символами поглиблення співпраці між Україною та Євросоюзом вступ України до Світової організації торгівлі та укладання угоди про співробітництво в процесі модернізації української газотранспортної системи.

Однак, зважаючи на деклароване українське прагнення вступу до Євросоюзу, він критикує Україну за відсутність структурних економічних реформ і внутрішньополітичну нестабільність. Зокрема, не можна назвати успішним хід конституційної реформи. Кепські справи Україна має з судовою реформою. Немає світла у кінці тунелю в процесі боротьби з корупцією. Не вдосконалюється виборче та податкове законодавство. Перелік цих проблем був і в центрі уваги київського саміту Україна – Євросоюз 4 грудня 2009 року, який став ще однією віхою на шляху підготовки угоди про асоціацію. Різноманітність форм співпраці сприятиме включенню України до Великої Європи.

¹ Гладченко О. Лісабонський договір 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу // Вісник Центральної виборчої комісії – №1. (11) 2008. www.cvk.gov.ua/visnyk/pds/2008.1

² Проект «Договора о европейской безопасности» // www.kremlin.ru/news/6152

Саміт Україна – Євросоюз 4 грудня 2009 року

